
Een filosofisch kader voor hindoe geestelijke verzorging

Hindoe geestelijke verzorging is in ontwikkeling. Dat is historisch gezien verklaarbaar, en mogelijk niet bij iedereen bekend. De auteur breekt een lans voor geestelijke verzorging volgens de eigen hindoe traditie en staat stil bij mogelijkheden en moeilijkheden.

Bikram Lalbahadoersing

HET HINDOEÏSME is een oude geloofstraditie die tot ontwikkeling is gekomen op het Indiase subcontinent. Hierdoor zijn historische kenmerken van de Indiase samenleving nauw verweven met de structuren en gebruiken in het hindoeïsme. Kenmerkend is bijvoorbeeld het groot familiesysteem. Dit houdt in dat een grootvader, samen met zijn kinderen en kleinkinderen een groot huishouden vormt. Er wordt gezamenlijk gekookt, salarissen gaan in een gezamenlijke pot en de religieuze rituelen worden eveneens binnen het familiecollectief uitgevoerd. Een ander kenmerk van de hindoe traditie is de goeroe. Iemand die zich spiritueel wil ontwikkelen, zoekt een goeroe die hem als leerling wil aannemen. Vroeger ging de leerling bij de goeroe wonen en samen met de andere leerlingen vormde hij bij de goeroe een tijdelijke familie. Zowel in het wereldlijke als bij de monniken is de context van de familie dus belangrijk. Tegen deze achtergrond van het groot familiesysteem ontwikkelde

zich een vorm van geestelijke begeleiding met de wijze oudere en de goeroe als begeleiders. Het derde type geestelijk begeleider is de religieus deskundige of geleerde in de traditie. Deze is echter meer gericht op overdracht van informatie en minder op de persoon. Traditioneel kennen hindoes dus drie vormen van geestelijke begeleiding: de wijze oudere, de goeroe en de religieus deskundige of geleerde.

Wanneer we spreken over de geïnstitutionaliseerde professie van geestelijke verzorger zoals deze wordt aangetroffen in zorginstellingen, justitiële instellingen en bij defensie, dan hebben we het over een nieuw fenomeen binnen het hindoeïsme in Nederland. Dit vereist een vertaalslag van de eeuwenoude traditie. In dit artikel geef ik een inzicht in de ontwikkeling van hindoe geestelijke verzorging in de Nederlandse context. Ten eerste zal ik kort ingaan op de komst en vestiging van hindoes in Nederland, omdat het hindoeïsme in Ne-

derland in sommige opzichten sterk verschilt van de traditie in India. Vervolgens schets ik de aanvangsperiode van hindoe geestelijke verzorging. Ten slotte geef ik mijn visie op de gewenste verdere professionalisering.

Hindoeïsme in Nederland

In 1863 werd in het Koninkrijk der Nederlanden de slavernij afgeschaft. De slaven moesten echter nog tien jaar blijven werken op de plantages in onder andere Suriname. Vanaf 1873 werden er, om de suikerrietplantages in bedrijf te houden, duizenden contractarbeiders uit India naar Suriname gehaald. Tegen de tijd dat Suriname onafhankelijk werd (1975) is ongeveer de helft van de hindoe bevolking naar Nederland verhuisd. Dit verklaart het feit dat de meeste hindoes in Nederland van Surinaamse origine zijn.

In de honderd jaar waarin de hindoe gemeenschap in Suriname verbleef, onderging de verschijning en beleving van de religie een ingrijpende verandering. Zo ontstond er een grote mate van homogeniteit in het hindoeïsme, dit in tegenstelling tot de enorme diversiteit die wordt aangetroffen in het moederland India. Verder kwam er grote nadruk te liggen op rituelen. Er waren nauwelijks schriftgeleerden aanwezig, omdat de plantage-eigenaren arbeidskrachten importeerden, geen intellectuelen. De magische praktijken rondom genezing en bezweringen kregen een prominentere plaats in de cultuurbeleving, prominenter dan in de brede Indiase traditie. Sommigen schrijven dit toe aan de dorpsreligie die de arbeiders hadden meegebracht. Een laatste relevante verandering betrof het leven als een grote minderheid in een multireligieuze en multiraciale samenleving. Dit heeft een sterk behoudende invloed gehad op de identiteitsbeleving van hindoes. De Hindoestaanse taal, de publieke vieringen van hoogtijdagen, de verbondenheid met eigen tempels en het huwen binnen de eigen gemeenschap, werden daarom de collectieve kernwaarden voor de gemeenschap.

Bij deze nieuwe situatie ontstond ook een nieuw type gezagsdrager. Dit werd de hindoe priester, oftewel de pandit. Zoals gezegd waren er van oudsher drie onderscheiden (en ook gescheiden) religieuze functies: goeroe, geleerde en wijze oudere.

Door een gebrek aan gekwalificeerde mensen werden de verschillende religieuze behoeften van de gelovigen door één en dezelfde persoon opgepakt. Hierdoor werd de pandit zowel de goeroe, de schriftgeleerde, als de ritualist, de magiër en de culturele voorman. Wellicht heeft ook het christelijke voorbeeld van de dominee en priester bijgedragen aan de samentrekking van de functies in één persoon. Echter, de invulling en uitoefening van deze nieuwe functie had een sterke ritualistische inslag, omdat de toenmalige pandit vaak de enige was met voldoende kennis om de rituelen uit te voeren. Dit maakte dat zowel de spiritualiteit als de hindoe kennis van geschriften sterk werden geritualiseerd.

Er ontstond een grote mate van homogeniteit

Het gebruik van het Hindi begrip *pandit* voor de hindoe priester is trouwens een specifiek Surinaams/Nederlands gebruik. Oorspronkelijk betekent *pandit*: geleerde of specialist. Zo werd de beroemde sitarspeler Ravi Shankar eervol 'pandit Ravi Shankar' genoemd. De eerste premier van India wordt nog steeds op een eervolle wijze 'pandit Jawaharlal Nehru' genoemd.

Zoals gezegd kwamen er rond 1975, toen Suriname onafhankelijk werd, ongeveer honderdduizend hindoes naar Nederland. In het nieuwe land was men een kleinere minderheid dan in Suriname en in Nederland was religie op een verzuilde manier georganiseerd. Denk daarbij aan de levensbeschouwelijke omroepen op de landelijke publieke zenders. Om in aanmerking te komen voor dergelijke faciliteiten dienden hindoes zich conform de christelijke gemeenschap te organiseren, met één landelijke representatieve vertegenwoordiging waarmee de overheid zaken kon doen. Dit resulteerde in 1993 in de Omroep voor Hindoe Media en in 2001 in de Hindoe Raad Nederland, de officiële gesprekspartner met de Nederlandse overheid aangaande hindoe zaken.

Begin van hindoe geestelijke verzorging

In de afgelopen twee decennia hebben enkele hindoe pandits hulp geboden aan hindoes in justitië-

le instellingen. Dit gebeurde vaak op verzoek van de dominee of pastor die al in de gevangenis werkzaam was. Als zij in contact kwamen met hindoe gedetineerden, die aangaven behoefte te hebben aan geestelijke verzorgers met een hindoe achtergrond, dan werd er een pandit uit het eigen netwerk of uit bekende hindoe organisaties aangehouden. Deze pandits werden op persoonlijke titel aangetrokken door justitie, geschoold in het werk van de geestelijke verzorging in penitentiaire instellingen, en op freelance basis aangesteld in de inrichtingen. In de praktijk kwam dit erop neer dat de pandit zijn religieuze werkzaamheden op een aangepaste manier kon voortzetten in de inrichtingen. De aanpassingen betroffen vooral het feit dat er in de penitentiaire inrichtingen geen open vuur beschikbaar was voor offerrituelen en dat de verschillende ingrediënten voor offerandes vaak niet voorhanden waren.

Meer nadruk op individuele en familie-identiteit dan op geloofsgroep

Deze ontwikkeling gold in mindere mate ook voor de geestelijke verzorging in de gezondheidszorg. Verder ontstond een begin van pastorale begeleiding doordat de aan instellingen verbonden pandits professionele gesprekstechnieken gingen toepassen in de begeleiding. Na de erkenning van de Hindoe Raad Nederland (HRN) als zendende instantie voor hindoe geestelijk verzorgers bij justitiële instellingen (juni 2009) begon de Hindoe Raad Nederland met het proces van professionalisering van de hindoe geestelijke verzorging.

Als eerste stap nam het team van hindoe geestelijk verzorgers bij justitie het initiatief om voor het eigen werkterrein een aantal uitgangspunten te formuleren, zodat er een kader was van waaruit hindoe geestelijk verzorgers de zorg konden verlenen. Voor deze exercitie is er in eerste instantie gekeken naar de gemeenschappelijke culturele elementen die de hindoe gemeenschap in Suriname had omarmd, zoals de Hindoestaanse taal, publieke vieringen van hoogtijdagen, verbondenheid met eigen tempelen en het huwen

binnen de eigen gemeenschap. Al gauw werd er geconstateerd dat hindoes in Nederland in een andere context verkeerden dan tot voor enkele decennia in Suriname, waardoor er bijvoorbeeld meer nadruk kwam te liggen op de individuele en familie identiteit dan op die van de gehele geloofsgroep. Een ander verschil met de vroegere Surinaamse situatie was dat er veel kennis over het hindoeïsme beschikbaar kwam in de Nederlandse of Engelse taal, waardoor hoger opgeleide leken toegang kregen tot informatie die voorheen alleen toegankelijk was voor de kenners van de Indiase talen Hindi en Sanskriet. Een gevolg hiervan was dat er meer belangstelling ontstond voor de fundamentele filosofische concepten uit de traditie. Voor het team dat bezig was om een kader voor hindoe geestelijke verzorging op te stellen werd het gauw duidelijk dat dit kader de filosofische concepten moest bevatten die de basis vormen van het hindoe leven: levenswijze, bewustzijns groei, verbondenheid en karma.

Way of life

Het hindoeïsme is geen afgebakende godsdienst of religie, want er zijn hindoes die in een persoonlijke God geloven en zich hindoe voelen, maar er zijn ook hindoes die alleen maar een onpersoonlijk godsbeeld hebben. Doordat het hindoeïsme geen centraal leergezag heeft, hebben hindoes van oudsher de vrijheid gehad om persoonlijke keuzes te maken. Dit vertaalt zich ook in de leefregels die een hindoe hanteert. Zo kan het zijn dat een hindoe slechts één dag in de week vegetarisch voedsel wil gebruiken, terwijl een ander iedere dag een vegetarisch menu wil. Weer een ander kiest ervoor om alleen tijdens hoogtijdagen vegetarisch te eten. Deze diversiteit wil niet zeggen dat er sprake is van willekeur. Het drukt hindoes zwaar op hun geweten als ze hun 'zelfgekozen religieuze regels' niet kunnen naleven. Daarom wordt het hindoeïsme eerder een 'way of life' genoemd.

Bewustzijns groei

Binnen het hindoeïsme zijn uiteenlopende religieuze en spirituele praktijken erop gericht om het bewustzijn van het individu te vergroten. Bij een ruimer bewustzijn heeft de mens de diepe ervaring van verbondenheid met de medemens en de bezieldde omgeving. Ook is men beter in staat

tot zelfreflectie. Het vergroten van moreel besef, aandacht voor normen en waarden en de ontwikkeling van verantwoordelijkheid voor het eigen handelen beginnen met de aandacht voor de kwaliteit van het bewustzijn. Dit is de eerste stap naar verandering, verbetering en vooruitgang in het leven.

Nog een kenmerk van een geëxpandeerd bewustzijn is dat men in staat is de werkelijkheid op een ander niveau te ervaren. Dit noemt men spirituele ervaringen. De Veda's, brongeschriften uit de hindoe traditie, spreken van 'Ekam sad vipra bahudha vadanti', namelijk dat er uiteindelijk één ultieme spirituele ervaring is waarover rishi's (zieners) in verschillende bewoordingen spreken. Dit uitgangspunt stelt hindoes in staat zich open te stellen voor andere tradities en levensbeschouwingen.

Verbondenheid

In hindoe teksten is een holistische benadering van mens en maatschappij uiteengezet. Hierbij zijn er drie niveaus te onderscheiden. Op microniveau probeert het individu hogere vormen van bewustzijn te bereiken, waardoor hij/zij in staat is zijn/haar diepere wezen, de Atman, te leren kennen. Op mesoniveau ontwikkelt het individu zich binnen een sociale context, waarbij hij/zij naast het streven naar persoonlijk geluk, ook ruimte leert geven aan behoeften en zorgen van zijn/haar medemens. Op macroniveau wordt er naar gestreefd de individuele mens (micro niveau) binnen een sociale context (mesoniveau) in relatie te brengen met de kosmos en het Allerhoogste; de ontwikkeling van mens en maatschappij moet in harmonie zijn met de natuurlijke omgeving.

Karma

Het principe van karma betekent dat er een causale relatie bestaat tussen de handelingen die iemand verricht en de gevolgen ervan. Bij resultaten op korte termijn kan karma worden uitgelegd als 'wie goed doet, goed ontmoet'. Dit is vaak toetsbaar aan de praktijk van alledag. Soms echter kan men de oorzaken van dingen die men ondergaat niet traceren met ons dagelijkse bewustzijn. We vertrouwen in die gevallen op getuigenissen van de grote leraren uit de traditie, zieners en heiligen. Zij geven aan dat de relaties tussen hande-

lingen uit vorige levens en de gevolgen ervan in dit leven vanuit een vergroot bewustzijn wel degelijk kunnen worden verklaard. Er wordt van uitgegaan dat er geen willekeur is in het universum.

Meer belangstelling voor fundamentele filosofische concepten

De gedachte 'boontje komt om zijn loontje' is een onjuiste interpretatie van het karma-principe. Het is niet aan de mens om te oordelen over wat een medemens ondergaat. Hij kan in het beste geval de medemens een helpende hand bieden op zijn reis naar bewustzijns groei en uiteindelijke realisatie van de eeuwige ziel als werkelijke kern van de menselijke identiteit.

Huidige werkwijze met de filosofische concepten en toekomstige ontwikkelingen

Hindoe geestelijk verzorgers, werkzaam in het gevangeniswezen, werken al enkele jaren met het bovengenoemde filosofische kader, waardoor activiteiten als yoga, meditatie, mantrarecitatie en religieuze vieringen een bedoeling krijgen. Het streven is dat de hindoe gedetineerde een levenswijze aanneemt die bewustzijns groei teweeg brengt. Hierdoor is hij in staat de verbondenheid met anderen te ervaren en wordt hij zich bewust van de gevolgen van zijn handelen. Deze doelstelling komt terug in de concrete activiteit van herstel van familieverbanden. De praktijk is dat de religie bij hindoes voornamelijk in het gezin en de familie wordt beleefd. Ook worden de waarden en normen in diezelfde familiecontext overgedragen en bevestigd. Wil de betrokken hindoe een levenswijze aannemen die bewustzijns groei als resultaat heeft, dan dient hij in een omgeving te zijn die hem hiertoe inspireert en stimuleert. Dit is in de meeste gevallen een hindoe de familie, tenzij een gedetineerde afkomstig is uit een familie waarin criminaliteit schering en inslag is. Als een gedetineerde uit een criminele familie komt, krijgt hij advies en ondersteuning om een andere relatiekring te ontwikkelen, die wel heilzaam is en bewustzijns groei bevordert.

In de komende tijd zullen hindoe geestelijk verzorgers verdere toepassingen vanuit de eigen filosofie ontwikkelen en op die manier een eigen gezicht krijgen. Waardering van de eigenheid van de hindoe geestelijke verzorging door de geestelijk verzorgers van de andere denominaties is daarbij ook een positieve stimulans. Werden er enkele decennia geleden hindoe geestelijken door de klassieke denominaties de inrichtingen binnen gehaald en geschoold in de gangbare methoden en technieken van geestelijke zorg, nu accepteren diezelfde klassieke denominaties dat de jonge hindoe denominatie een eigen weg inslaat. Maar we blijven ons bewust van de steun die wij vanaf het begin hebben gekregen.

Hindoes met persoonlijke God en met onpersoonlijk godsbeeld

Voor de verdere ontwikkeling van de hindoe geestelijke verzorging volgens de eigen traditie zijn hindoe geestelijk verzorgers sterk afhankelijk van onderzoek naar het religieuze leven van hindoes in Nederland en andere westerse landen. Op die manier kan een brug worden geslagen tussen wijsheid uit geschriften en de praktijk van het leven. In het verleden is er veel historisch en tekst-

kritisch onderzoek gedaan naar het hindoeïsme. Onderzoek over het heden ontbreekt vrijwel geheel. Ook kan men niet terugvallen op onderzoek naar het hindoe leven in de Indiase context, omdat ook in India dergelijk onderzoek vrijwel niet wordtgedaan en omdat de vragen en behoeften van hindoes in westerse landen andersoortig zijn.

Desondanks ben ik hoopvol gestemd. Er is sinds enkele jaren een Masteropleiding tot hindoe geestelijke aan de Vrije Universiteit te Amsterdam en ook aan andere universiteiten zie ik belangstelling voor actuele ontwikkelingen van het hindoeïsme in Nederland en andere westerse landen. Hindoe geestelijke verzorging een ontwikkeling laten doormaken vanuit de eigenheid van de traditie, net zoals de geestelijke verzorging volgens de klassieke denominaties zich heeft ontwikkeld, is een kwestie van geduld.

Dit artikel is een bewerking van een lezing gehouden in het Medisch Centrum Westeinde, Den Haag, ter gelegenheid van het afscheidssymposium van dominee Ad de Gruijter.

B. Lalbahadoersing heeft in Groningen psychologie gestudeerd. Daarna heeft hij in de media gewerkt. Vanaf 2010 bekleedt hij de functie van hoofd hindoe geestelijke verzorging bij het Ministerie van Veiligheid en Justitie.